

УДК: 930.2:303.4]:159.95-048.442(045)

**APPARATUS OF NOTIONS AND CATEGORIES AS THE RESEARCH
INSTRUMENT OF EVERYDAY LIFE HISTORY**
**ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ**

Shayrenko A. V. / Шауренко А. В.

c.h.s., as. prof. / к.і. н. доц.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова 28, 20300

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova 28, 20300

Анотація. У статті розглянуто важливість та застосування понятійно-категоріального підходу, зокрема в площині дослідження повсякденного життя. Представлено терміни й поняття, які допомагають структурувати, аналізувати та інтерпретувати різноманітні аспекти повсякденності. Акцентується увага на таких поняттях і категоріях як «побут», «дозвілля», «житло», «харчування», «одяг», «дохід», «здоров'я», «інфраструктура», «релігія». Розкрито зміст кожної дефініції, що сприяє більш глибокому та контекстуальному розумінню життя людей, допомагаючи виявити суттєві зміни та зв'язки між різними аспектами повсякденності.

Ключові слова: понятійно-категоріальний апарат, історія повсякдення, індекс якості життя, побут, дозвілля.

Вступ.

Вивчення історії повсякдення є ключовим для гуманітарних, соціальних та поведінкових галузей знань, оскільки вона відображає складність і різноманітність людського досвіду в контексті їх щоденного функціонування. Повсякденне життя населення поєднує дії, звички, взаємодії, рутину та суспільні практики, які формують наші буденні життєві реалії. Дослідження цього явища вимагає наявності базового понятійно-категоріального апарату, який би дозволяв розуміти комплікацію і значущість історії сьогодення.

У цьому контексті, розробка та застосування понятійно-категоріального апарату стає нагальним завданням. Такий апарат повинен включати опорні поняття, які дозволяють аналізувати, описувати, характеризувати різні аспекти буденності.

Основний текст.

Будь-яке історичне дослідження отримує відповідний статус тоді, коли сформувався його понятійно-категоріальний апарат, що є його фундаментом або так званою «мовою» наукової розвідки. Варто зазначити, що понятійний апарат історії повсякдення з часом змінювався під впливом суспільних та дослідницьких процедур. Складність визначень зумовлена і тим, що світ повсякденності не піддається чіткій формалізації та не має сталих інститутів і механізмів прояву.

В історичній літературі початок дискусії про повсякденність був покладений ще засновниками школи «Анналів», коли був вперше вжитий вислів «la vie quotidienne» («повсякденне життя») у 1930-ті роки. Крім вищезгаданої школи, історія повсякденності стає значимою ділянкою досліджень у німецькій, французькій, британській історіографії.

Серед сучасних дослідників варто відмітити німецького історика Альфа Людтке, який у своїй праці «The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life» [1] («Повсякденне життя в історії») досліджував сьогодення звертаючи увагу саме на терміни, що розкривають порушену тему. Понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення був предметом досліджень французького вченого Мішеля де Серто, який у книзі «The Practice of Everyday Life» [4] («Практика повсякденного життя») аналізував повсякденне життя як простір дій і практик населення. Варто згадати і доробок британського професора Даніеля Міллера «Stuff» [2], де автор вивчає роль речей і матеріальних об'єктів у повсякденному житті та їх значення для нашої самотності.

Серед українських науковців, що досліджували буденність та порушували проблему понятійно-категоріального апарату слід відмітити Антонову І. В. [6], Дмитренко В. А. [7], Коляструк О. А. [8], Удод О. А. [9], тощо. Проте, більшість їх робіт присвячені загально-теоретичним питанням. Відповідно, історія повсякденності набула визнання і легітимності, але її понятійний інструментарій все ще остаточно не впорядкований та становить одну з проблемних територій новітнього напрямку.

Повсякденне життя людей складається з низки діянь, які формують наше життєве середовище. Вивчення базових термінів мікроісторії дозволить нам краще розуміти її основні аспекти та взаємозв'язки. Понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення охоплює широкий спектр визначень, наведення повного та вичерпного переліку термінів в рамках однієї статті є неможливим, однак, ми зупинимося на ключових дефініціях, що є важливими для дослідження практичної площини повсякдення.

Одним із векторів відбору понятійно-категоріального апарату для дослідження історії повсякденності є загальновизнані складові індексу якості життя – показники, що використовуються для оцінки рівня життя населення в певній країні, регіоні або місті [3]. Вони враховують різні напрямки, такі як: економічний розвиток, освіта, охорона здоров'я, доступ до послуг, житлові умови, культурна спадщина, безпека та інші фактори, які можуть впливати на якість життя людей.

Концепція «індексу якості життя» не була запропонована конкретною організацією і складається з численних підходів та методологій. Проте є авторитетні міжнародні організації, що займаються вимірами якості життя у різних країнах, серед них: Organisation for Economic Cooperation and Development (Організація економічного співробітництва та розвитку) та World Bank Group (Група Світового банку).

Наприклад, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) розраховує «індекс якості життя» за такими напрямками як:

- житлові умови (кількість кімнат на одну особу, житло без базових зручностей, співвідношення витрат на житло до чистих наявних доходів домогосподарства);
- доходи (чисті наявні доходи домогосподарства, фінансовий стан домогосподарств – заощадження, позики);

- праця (рівень зайнятості, рівень безробіття, особисті заробітки);
- громада (відсоток людей, які мають родичів і знайомих, до кого можуть звернутися в разі потреби);
- освіта (рівень освіти, навички здобувачів освіти);
- навколишнє середовище (забруднення повітря, якість води);
- участь у суспільному житті;
- здоров'я (очікувана тривалість життя, самооцінка здоров'я);
- задоволеність життям (самооцінка задоволеності життям за шкалою від 0 до 10);
- безпека (рівень небезпеки, рівень вбивств);
- баланс праці та відпочинку (частка робітників, що працюють понаднормово та час, присвячений відпочинку і догляду за собою [5]).

Варто зазначити, що в Україні понятійно-категоріальний апарат для дослідження повсякденного життя населення обумовлений інформацією Державної служби статистики України, що теж орієнтується на міжнародні критерії та показники. Ця організація здійснює регулярні соціологічні дослідження та опитування, щоб зібрати дані про різні аспекти буття українського народу. За отриманими показниками Державна служба статистики розраховує показники якості життя, що дозволяє оцінити загальний рівень життя населення в Україні та порівняти його з іншими країнами або з попередніми роками.

На думку істориків, у повсякденні, за домінуючим способом виявлення життєдіяльності, можна вирізнити кілька важливих сфер:

- трудову (праця, навчання);
- дозвілльєву (читання, театр, цирк, кіно, музеї, концерти, виставки, спорт, ігри, розваги, свята, урочистості, мандрівки);
- репродуктивно-забезпечувальну (харчування, лікування, торгівля, транспорт, одяг, побут);
- приватно-родинну (сім'я, родина, кохання, шлюб, діти, дім);
- комунікативно-громадську (товариства, дружба, об'єднання) [8, с. 55].

Відповідно, орієнтуючись на вищезгадані структурні підрозділи та думку науковців було виокремлено узагальнюючі елементами дослідження повсякденного життя: «побут», «дозвілля», «житло», «харчування», «одяг», «дохід», «здоров'я», «інфраструктура», «релігія». Зупинимось на кожному з понять, щоб глибше осягнути їх зміст і важливість у вивченні історії повсякдення.

«Побут» – використовується для опису рутинних щоденних справ та дій, пов'язаних з життям населення: приготування їжі, прибирання, покупки, догляд за домашніми тваринами та інші обов'язки. Аналіз поняття «побут» допомагає краще розуміти, як люди організують своє життя та впливають на благополуччя і комфорт.

«Дозвілля» – використовується для опису часу, коли люди займаються відпочинком, розвагами та розвитком поза робочими та побутовими справами.

Це може включати такі види діяльності, як: спорт, подорожі, культурні події, хобі та інші форми відпочинку. Аналіз поняття «дозвілля» допомагає розкрити, як люди використовують свій вільний час, щоб релаксувати та розвиватися.

«Житло» також є важливим елементом повсякденного життя, оскільки воно відображає умови проживання людей. Архітектура, матеріал, дизайн та організація житла допомагають розкрити економічні та соціальні аспекти суспільства.

«Харчування» й «одяг» були предметами досліджень у контексті різних епох та культур, тому заслуговують на виокремлення. Наприклад, які продукти споживали люди, як вони готували їжу, які були страви на свята та інші події – це дає можливість краще зрозуміти матеріальне становище та культурні традиції кожної сім'ї, регіону чи країни. Гардероб, у свою чергу, відображав ще й соціальний статус людей. Дослідження в цій галузі можуть включати аналіз модних тенденцій різних століть та країн, матеріали та технології, з яких виготовлялися одяг, а також дослідження елементів костюмів.

Ще одним поняттям є «дохід», що може бути вивчений як показник соціальної нерівності та дискримінації. Дослідження можуть показати, які групи населення отримували менше заробітної плати або мали менше можливостей для заробітку через дискримінацію за ознакою статі, раси, етнічності, віку та інших факторів. Вивчення доходів допомагає виявити соціальні проблеми та несправедливості, що впливають на життя людей. «Дохід» розглядається як важливий елемент повсякденної історії, який дає змогу зрозуміти, як люди забезпечували свій матеріальний добробут, як впливав економічний розвиток на життя.

Наступний важливий аспект повсякденного життя людей, що має значення для історії є «здоров'я». Дослідження в цій галузі охоплюють різні вектори, включаючи розвиток медицини та медичної практики, професійну підготовку медичних працівників, захворювання і травми людей тощо.

«Інфраструктура» – елемент повсякденної історії, що відображає рівень розвитку суспільства. Наприклад, наявність доріг, мостів, залізниць, транспортних засобів дозволяє людям швидко й зручно переміщатись, надає можливість відвідувати інші місця, зустрічатися з рідними та друзями, здійснювати торгівлю тощо. Інфраструктура включає в себе також будівлі, споруди, а саме: школи, музеї, театри, стадіони та інші місця дозвілля, які впливають на культурний і соціальний розвиток.

Також, окремою складовою інфраструктури є «енергетичні системи», такі як електромережі, газопроводи та інші системи енергопостачання, оскільки вони забезпечують людей енергією для опалення будинків, приготування їжі і забезпечення роботи промислових підприємств.

Важливим аспектом дослідження повсякденного життя є вивчення «релігії». Саме релігійні вірування та практики часто визначають культурні й моральні цінності суспільства. Розгляд релігійних вподобань допомагає нам зрозуміти їх вплив на формування моральних стандартів, етику та норми поведінки людей.

Висновки.

Отже, сформований понятійно-категоріальний апарат є важливим інструментом для дослідження повсякденної історії. Його використання дозволяє належним чином формулювати, розрізняти та узагальнювати явища й процеси, що є фундаментальними для історичної науки. Це надає рамки для організації знань у структуровану систему, дозволяє класифікувати, упорядковувати та категоризувати інформацію, що спрощує процес обробки даних.

Крім того, понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення є основою для спілкування та обміну досвідом – він створює спільну мову між дослідниками, дозволяючи передавати та розуміти інформацію без спотворень, а це забезпечує ефективну комунікацію і сприяє розвитку якісної наукової спільноти.

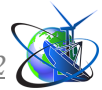
Література:

1. Alf Lüdtke. *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Princeton: Princeton University Press, 1995. 336 p.
2. Daniel Miller. «*Stuff*». London: University College London, 2010. 169 p.
3. Human Development Index. URL: <http://surl.li/dvkhu> (дата звернення: 09. 08. 2023).
4. Michel de Certeau. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press, 1984. 229 p.
5. OECD better lifeindex URL: <http://surl.li/jxgsb> (дата звернення: 09. 08. 2023).
6. Антонова І. В. Повсякденне життя в Україні: соціологічний аналіз. Київ: Інститут соціології НАН України, 2006. 244 с.
7. Дмитренко В. А. Дмитренко В. І. Поняття «повсякдення» та його смислове наповнення: історіографічний огляд. *Молодий вчений*. 2020. № 12.1 (88.1). С. 9–13.
8. Коляструк О. Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ. 2009. Вип. 15. Ч. 1. 46–56.
9. Удод О. А. Про історію повсякденності. *Бористен*. 2000. № 4. С. 9–10.

References:

1. Ludtke, A. (1995). *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. [The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life]. Princeton: Princeton University Press. (in USA).
2. Miller, D. (2010). «*Stuff*». [Stuff]. London: University College London (in Great Britain).
3. Human Development Index. [Human Development Index]. Available from: <http://surl.li/dvkhu> (accessed 9 August 2023).
4. Michel de Certeau. (1984). *The Practice of Everyday Life*. [The Practice of Everyday Life]. Berkeley: University of California Press. (In USA).
5. OECD better lifeindex. [OECD better lifeindex]. Available from: <http://surl.li/jxgsb> (accessed 9 August 2023).
6. Antonova, I. V. (2006). *Povsiakdenne zhyttia v Ukraini: sociologichnyi analiz*. [Everyday life in Ukraine: sociolinguistic analysis]. Kyiv: Instytut sociologii NAN Ukrainy. (in Ukrainian)

7. Dmytrenko, V. A. & Dmytrenko, V.I. (2020). Ponyattia «povsyakdenntia» ta yogo smyslove napovnenntia: istoriografichni oglia. [The notion of “everyday life” and its semantics: historiographical review]. *Molodyi vchenyi*, 12.1, 9–13. (in Ukrainian).

8. Kolyastruk, O. (2009). Poniattia povsiakdenntosti v suchasni naukovii humanitarysty. [The notion of everyday life in modern scientific humanitarian studies]. *Ukraina XX st.: kultura, ideologiia, polityka*. Kyiv, 1 (15), 46–56. (in Ukrainian).

10. Udod, O. A. (2000). Pro istoriu povsiakdenntosti. [About the history of everyday life]. *Borysten*, 4, 9–10. (in Ukrainian).

Abstract. *The article deals with the importance and use of notions and categories-based approach, in particular in the field of everyday life research. Terms and notions have been introduced to make it possible to structure, analyze and interpret various aspects of everyday life. Attention is focused on such concepts and categories as «lifestyle», «leisure», «housing», «food», «clothes», «income», «health», «infrastructure», «religion». The content of each definition has been characterized contributing to deeper and contextual understanding of people’s everyday lives in order to reveal significant changes and connections between different aspects of everyday life.*

Keywords: *apparatus of notions and categories, everyday life history, the quality of life index, everyday life, leisure.*

Стаття відправлена: 14.08.2023 р.

© Шауренко А. В.